

BRIEF SUMMARY

**Title of MRP : “N.D. Mahanoranchya Ajintha Khandkavyavar Aadharit Chitrapat
Ajintha:Madhyamantaracha Toulanik Aabhyas”**

ना.धो.महानोरांचे खंडकाव्य ‘अजिंठा’ वर आधारित चित्रपट ‘अजिंठा’: माध्यमांतराचा तौलनिक अभ्यास

सारांश

पारंपरिक आणि यंत्राधिष्ठित कलाविश्वात अलिकडील काळात माध्यमांतर ही संकल्पना समीक्षकांच्या चर्चेच्या केंद्रस्थानी आली आहे. विषेशतः साहित्यकृतीचे माध्यमांतर याविषयी समीक्षक व कलेचे अभ्यासक गांभीर्याने अभ्यास करताना दिसत आहे. त्यांचे प्रमुख कारण म्हणजे साहित्यकृतीचे माध्यमांतर चित्रपट कलेत करण्याची प्रवृत्ती वाढत आहे. चित्रपट गाजला की तो कोणत्या कलाकृतीवर आधारित आहे याची माहिती जिज्ञासा म्हणून रसिक घेतात. एखाद्या साहित्यकृतीचे माध्यमांतर चित्रपटात झाल्यानंतर जेव्हा चित्रपट यशस्वी होतो तेव्हा कलारसिक पुन्हा एकदा मूळ साहित्यकृतीच्या वाचनाकडे वळताना दिसून येतात. इतकेच नाही तर मूळ कृती आणि माध्यमांतरीत कृतीची तुलनाही करतात. मुळाबर हुकुम माध्यमांतर झाले नाही तर चिकित्सक रसिक माध्यमांतरीत कृतीवर टीकाही करतात असे दिसून येते. एकूणात माध्यमांतर ही संकल्पना नीट समजून घेणे रसिकांसाठी आणि अभ्यासकांसाठी महत्त्वाचे झाले आहे.

शब्द संहितेचे दृक संहितेत रूपांतर म्हणजे माध्यमांतर होय. मराठीतील अनेक साहित्यकृतीचे माध्यमांतर चित्रपटांमध्ये आजवर झालेले आहे. त्यामध्ये कथा, कादंबन्या, नाटक तसेच कवितेचेही माध्यमांतर चित्रपटात करण्याचा यशस्वी प्रयत्न झाला आहे. प्रस्तुत संशोधनासाठी मराठीतील सुप्रसिद्ध कवी ना. धो. महानोर यांचे खंडकाव्य ‘अजिंठा’ या काव्य कृतीचे मराठी चित्रपट ‘अजिंठा’ मध्ये झालेले माध्यमांतर तौलनिकदृष्टीने तपासून पाहणे हा प्रमुख हेतू या संशोधनाचा आहे. या अभ्यासा अंती अनेक निष्कर्ष हाती आले.

या अभ्यासाची सुरुवात प्रास्ताविक या पहिल्या प्रकरणापासून झाली. प्रास्ताविकामध्ये कवि परिचय व विषयाचे महत्त्व अधोरेखित करण्यात आले. त्यानंतर द्वितीय प्रकरणात माध्यमांतर संकल्पनेचे स्वरूप अभ्यासले. तृतीय प्रकरणात कवी ना. धो. महानोर यांचे खंडकाव्य ‘अजिंठा’ चे आशयसूत्र नेमकी कोणती आहे त्याचा शोध घेण्यात आला. चौथ्या प्रकरणात ‘अजिंठा’ चित्रपटाचे आषय सूत्र अभ्यासण्याचा प्रयत्न केला. पाचव्या प्रकरणात खंडकाव्य ‘अजिंठा’ आणि चित्रपट ‘अजिंठा’ माध्यमांतराची तौलनिक चिकित्सा करण्यात आली. शेवटच्या सहाव्या प्रकरणात काही निष्कर्ष नोंदविण्यात आले.

नोंदवलेले निष्कर्ष

- 1 मराठी साहित्य विश्वात एखाद्या खंड काव्याचे माध्यमांतर चित्रपटात होणे हे अपवादात्मक उदाहरण होय. कवितेची अनेक माध्यमांतरे होतात. पण काव्यावर आधारित चित्रपट कृती पहिल्यांदाच निर्माण झाली.
- 2 मूळ खंडकाव्यातील मेजर गिल आणि पारु यांच्या प्रेमाची कहाणी चित्रपटात लार्जर डॅन लाईफ अशा पद्धतीने आली आहे.
- 3 अजिंठा खंडकाव्याचे चित्रपटात माध्यमांतर करताना दिग्दर्शकाने काही बदल कथानकात केले आहेत. सर्वच माध्यमांतरात हे बदल अपेक्षितच असतात.
- 4 ना. धो. महानोर हे एक प्रतिभासंपन्न कवी आहेत. त्यांच्या सर्वच काव्यरचना ग्रेट स्वरूपाच्या असतात. माध्यमांतरीत कृती अजिंठा चित्रपटात खंडकाव्यातील सुंदर कविता तितक्याच सुंदरपणे संगीतबध्द करण्यात आले आहेत. या संगीतासाठी आदिवासी भटक्या विमुक्तांच्या लोककलांचा बाज या संगीताला आहे.
- 5 चित्रपट ही यंत्राधिशिठत कला असल्याने आणि कलेचा दृक प्रत्यय घडवायचा तर सिने मॅटो ग्राफर हा प्रतिभावंत असावा लागतो. अजिंठ्याचा सिने मॅटोग्राफर अजिंठा लेण्याची भव्यता आणि दिव्यता दाखवण्यात यशस्वी झाला आहे.
- 6 गिल पारु ची अजरामर प्रेमकथा गौतम बुद्ध आणि यशोधरेच्या प्रेमात प्रमाणे विफल प्रेमाची शोककथा म्हणून खंडकाव्यात आणि चित्रपटात दोन्ही कलाकृतीत यशस्वी झाल्या आहेत.
- 7 साहित्यकृतीचे चित्रपटात माध्यमांतर करताना यंत्राधिष्ठित कला म्हणून चित्रपट कलेचे ज्ञान असणे महत्त्वाचे आहे. चित्रपटाच्या तंत्रावर हुकमत असणारा कलावंतच माध्यमांतरात यशस्वी होतो.

मराठीतील सर्व माध्यमांतरीत चित्रपटांचा अभ्यास होणे गरजेचे आहे.